ΤΟ ΒΑΘΥΤΕΡΟ ΣΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΘΕΜΑ ΘΕΣΜΩΝ Ή ΝΟΟΤΡΟΠΙΑΣ; (του Γιάννη Ζήση)

Αναζητώντας διέξοδο από την κρίση

Είναι η αιτία της γενικότερης κρίσης απλά και μόνο θέμα συγκέντρωσης εξουσίας σε λίγους; Είναι τα αιτήματα για θεσμικές αλλαγές αρκετά από μόνα τους για να μας βγάλουν από την κρίση; Μήπως η απελευθέρωση από την ιδιοτέλεια δεν είναι αποκλειστικά προσωπική υπόθεση; Πώς μπορούμε να συμβάλουμε στην διαμόρφωση μιας διάχυτης επικλητικής ατμόσφαιρας για πραγματικές αλλαγές; Πώς θα αποφύγουμε την αναπαραγωγή της βαρβαρότητας του παρελθόντος, με νέες θεσμικές μορφές, για ακόμη μια φορά;

Το υπαρξιακό έλλειμμα ως βαθύτερο σημείο της κρίσης

Τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, ως άνθρωποι και ως ανθρωπότητα αδυνατούμε να λειτουργήσουμε υπαρξιακά και να έχουμε μια μη ατομικιστική, εγωιστική ναρκισσιστική υπαρξιακή αντίληψη. Και όπως λέει ο αρχαίος τραγικός ποιητής Αισχύλος με το στόμα του Προμηθέα:

«Εύκολο είναι για κείνον πόχει όξω το πόδι
απ΄ τα δεινά, να δίνει συμβουλές κι ορμήνειες
στο δυστυχή»[1]

Όταν κάτι δεν αγγίζει εμάς είμαστε εύκολα απρόσωποι, υπερβατικοί, θετικοί, γεμάτοι αισιοδοξία και ζωτικότητα.

Τα πράγματα όμως αλλάζουν όταν κάτι αγγίξει εμάς. Και πάλι μπορεί να υποστρέψουμε ενελικτικά και να γίνουμε πιο χωριστικοί και επιθετικοί μέσα από την τάση μας να εκφράσουμε αυτό που αλλιώς λέγεται «ενοχλημένη ταυτότητα» η οποία βρίσκεται σε πλήρη αντιπαραβολή με την «Αφιλόδοξη Ταυτότητα», με την ταυτότητα σε συνθήκη «απομονωμένης ενότητας» ή σε συνθήκη αποσυνδεδεμένης ή αποσπασμένης ευδαιμονίας όπως πχ περιγράφεται στην «Πέμπτη Ονειροπόληση» του Ρουσσώ:

«Μα αν υπάρχει μια κατάσταση όπου η ψυχή βρίσκει ένα στήριγμα αρκετά γερό για να αναπαυτεί ολόκληρη και να συγκεντρώσει εκεί όλη της την ύπαρξη, χωρίς να έχει ανάγκη να θυμηθεί το παρελθόν ή να πηδήξει στο μέλλον, όπου το παρόν διαρκεί πάντα χωρίς ωστόσο να σημειώνεται η διάρκειά του και χωρίς κανένα ίχνος διαδοχής, χωρίς κανένα άλλο αίσθημα στέρησης ή ικανοποίηση, χαράς ή λύπης, πόθου ή φόβου της ύπαρξής μας, και που αυτό μόνο το αίσθημα να μπορεί να την γεμίζει ολόκληρη, όσο αυτή η κατάσταση διαρκεί, αυτός που βρίσκεται μέσα της μπορεί να ονομαστεί ευτυχισμένος, όχι με μια ευτυχία ατελή, φτωχή και σχετική, σαν κι αυτή που βρίσκουμε στις χαρές της ζωής, αλλά μια ευτυχία αυτάρκη, τέλεια και γεμάτη, που δεν αφήνει στην ψυχή κανένα κενό που να την κάνει να νιώθει την ανάγκη να το γεμίσει» [2]

Σε κάθε όψη της ζωής μας υπάρχουν τραγικά ή υπαρξιακά σημεία. Η μυθολογία συμπύκνωσε συμβολικά την τραγικότητα και τον υπαρξιακό χαρακτήρα σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης. Στην αρχαία μας Ελλάδα γεννήθηκε – πιο οργανωμένο και πιο εκλογικευμένο θα έλεγε κανείς – το τραγικό θέατρο, η τραγωδία.

Η τραγωδία είναι μια αναπαράσταση της υπαρξιακής οικονομίας μας με όρους θεάματος. Οντολογικά και λειτουργικά όμως υπάρχουν – όπως και στο επίπεδο του θεάματος και της εικόνας – σημεία τραγικότητας. Ένα σημείο τραγικότητας πχ αναδεικνύεται από τα προβλήματα της υγείας, από τις ασθένειες. Ένα άλλο σημείο αναδεικνύεται από την οικονομική ένδεια με τη μορφή της ανεργίας ή με τη μορφή μιας χρεωκοπίας. Ένα άλλο σημείο αναδεικνύεται με την κατάρρευση της κοινωνικής εικόνας του εαυτού, του ειδώλου του εαυτού μέσα από μια διαπόμπευση ή μια συκοφαντία εν εναντία περιπτώσει.

Οντολογικά όμως αυτό που πρωταρχικά προβάλει είναι το υπαρξιακό ζήτημα το οποίο αναδεικνύεται μέσα από τις διεργασίες της αυτοσυνειδησίας ως μια εσωτερική ενόχληση, ως αυτό που ενοχλεί το στρείδι και δημιουργεί το μαργαριτάρι.

Όσο αναπτύσσεται η κοινωνία του θεάματος, του καταναλωτισμού, της τεχνολογίας, της θετικότητας, της αισιοδοξίας ή της ιλαρότητας προφανώς όλο και πιο πολύ χάνεται η βαθύτερη ανάδραση και αποκαθίσταται από ένα «βόμβο σιγής» γιατί οπωσδήποτε πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η αληθινή Σιγή ανήκει σε μια σφαίρα υπερβατικότερη στην οποία δεν υπάρχουν αυτές οι διακυμάνσεις και οι αναταράξεις.

Θα έλεγε κανείς ότι η Μπελ επόκ – ως ένας όρος που ανακαλύφθηκε πρόωρα για την αστική κοινωνία της Ευρώπης και των ΗΠΑ και με τη βοήθεια αυτής της κεϋνσιανής αντίληψης της οικονομίας και με την τεχνολογική καινοτομία και το τεχνολογικό μέρισμα – έγινε υπόθεση δισεκατομμυρίων πια σε όλο τον πλανήτη, ακόμη και σε περιπτώσεις χαμηλού εισοδήματος, στο βαθμό όπου το εισόδημα αυτό είναι κοινωνικά ισοζυγισμένο και βιώσιμο. Αντίστοιχα, πολλές παροχές υγείας έχουν αφαιρέσει τον υπαρξιακό χαρακτήρα της οργανικής σωματικότητας και της λειτουργικότητας, από την σχέση και την αίσθηση του σώματος. Τον υπαρξιακό χαρακτήρα τον αναθεωρούμε και μέσα από την εκάστοτε κρίση του ίδιου του σώματος.

Για το γεωπολιτικό και γεωοικονομικό υπαρξιακό έλλειμμα

Όλες οι κρίσεις αναδεικνύουν το υπαρξιακό έλλειμμα και χαρακτήρα και αυτό ισχύει και για την οικονομία και για την πολιτική και για τον χώρο του στοχασμού ευρύτερα. Βλέπουμε πια ότι δεν υπάρχει ένας ορίζοντας με παγκόσμιους στοχαστές σ' αυτή την εποχή, όπως επίσης παράλληλα δεν υπάρχει μια ικανή, αναγκαία και επαρκής ηγεσία και αυτό ισχύει σε όλους τους τομείς περιλαμβάνοντας και τον τομέα των θρησκειών και της επιστήμης υπό την έννοια της κοσμοθεωρητικής άποψης και της ηθικής κοσμοθεώρησης και επίσης δεν υπάρχει στον τομέα της τέχνης,

Είναι ότι δεν υπάρχει ένα εμφανές υπαρξιακό σήμα ή εκτόπισμα μια υπαρξιακή δυναμική. Διαφορετικά διατυπωμένο θα λέγαμε ότι το φράκταλ του υπαρξισμού είναι εξασθενημένο στην παγκόσμια διάχυσή του. Αντ' αυτού υπάρχει το φράκταλ της κοινωνίας του θεάματος και του τεχνολογικού καταναλωτισμού κλπ. Σε τελική ανάλυση μπορεί να υπάρχουν παγκόσμιοι στοχαστές αλλά δεν υπάρχει πεδίο εξωτερικής του λειτουργίας.

Τώρα όμως ακριβώς που αρχίζει η παγκόσμια κρίση εξελίσσεται και ένα ανεξάρτητο πεδίο της που αγγίζει τους ανθρώπους ατομικά, υπάρχει και το πεδίο της κρίσης της κορεσμένης ισχύος. Υπάρχει ένα σημείο για το οποίο θα λέγαμε ότι το μοντέλο και το σύστημα ανάπτυξης που έχει η κοινωνική οργάνωση και ο πολιτισμός οδηγείται σε ένα αδιέξοδο, όπου πρέπει πλέον να μετασχηματιστεί και αυτό είναι το υπαρξιακό σημείο της γεωπολιτικής, της γεωοικονομίας. Πρέπει να αναστοχαστούμε το «γιατί» υπάρχουν αυτές οι στάσεις. Βέβαια, οι παίκτες αυτού του παιγνίου έχουν απωθήσει – τελείως μακριά από αυτούς – οποιαδήποτε υπαρξιακή σχέση, γιατί αυτή αναγνωρίζεται ως αδυναμία στην εκτελεστικότητα, στην άτεγκτη αποφασιστικότητα και την ωμότητα των στόχων και των μέσων τους.

Για την ευστοχία των αιτημάτων μας

Στην πραγματικότητα ο κόσμος μας πάσχει από έλλειψη μιας υπαρξιακής βίωσης που να επικαλείται, να στοχάζεται και να δρα για να λύσει την τραγικότητα, για να οραματιστεί και να πραγματώσει την μετά-τραγικότητα ως ουσία ζωής, κοινωνίας και ύπαρξης, ως βίωσης της ενότητας μέσα στην οποία «ζούμε, κινούμαστε και υπάρχουμε».

Το πρόβλημα όμως είναι ότι παράλληλα με αυτή την ελίτ που είναι εξωφρενικά ελλειμματική στο υπαρξιακό της τοπίο, στην υπαρξιακή της αντίληψη, υπάρχει και το υπαρξιακό έλλειμμα του μέσου ανθρώπου τροφοδοτημένο από μια κοινωνία της διασκέδασης και της ιλαρότητας και σε κάποιες περιπτώσεις από την κοινωνία του φόβου, αν και στο βάθος όλων υπόκειται ο φόβος και η χωριστικότητα.

Η κοινωνία της ιλαρότητας ανατροφοδοτείται, καθώς οι εκφραστές της εναλλακτικής σκέψης εύκολα τοποθετούνται με μια ναρκισσιστική διάθεση και αρέσκονται να αυτοαποκαλούνται με διάφορα ονόματα και να εμφανίζονται ως εκπρόσωποι των ρευμάτων της νέας εποχής.

Υπάρχει ένα έλλειμμα επικλητικότητας και ορθής επίκλησης που δεν επιτρέπει να λειτουργήσουν διεργασίες ανάδυσης και εξελικτικής αναγνώρισης σε αξίες, ιδέες, αρχές, έννοιες, φορείς και πρόσωπα. Η έρημος και η «φωνή του βοώντος» μέσα σε αυτήν είναι χαρακτηριστικό σημάδι αυτής της πληθωριστικής πολυώνυμης και ανώνυμης κατάστασης με ένα βαθύ έλλειμμα ομαδικότητας συντονισμού σύνθεσης και ενορατικής αναγνώρισης ή αντίληψης.

Ωστόσο, το τραγικό και το βαθύτερο σημείο της κρίσης της εποχής μας είναι ότι χωρίς να έχουμε προετοιμαστεί μέσα από μια προνοητικότητα, μέσα από τον λόγο και την διορατικότητα, μπαίνουμε σε ένα τραγικό πεδίο εξελίξεων σε πολλούς τομείς: στο περιβάλλον, στην οικονομία, και σε όλο το φάσμα του πολιτισμού και της καθημερινής ζωής, *χωρίς να μπορούμε να συγκροτήσουμε μια ακέραια και ορθά στοχεύουσα επίκληση και χωρίς να μπορούμε να αναγνωρίσουμε μέσα μας και έξω μας τις πηγές ανταπόκρισης σε αυτή την επίκληση ή τις πηγές εφέλκυσης.*

Πλησιάζουμε ξανά απροετοίμαστοι σε μια υπαρξιακή οδυνηρότητα στην τραγικότητα όπως ακριβώς το ήθελε και η διεξαγωγή του τραγικού θεάτρου. *θα πρέπει πια να είμαστε ευαίσθητοι και ζωτικοί στην ανταπόκριση, στην ανάγκη για επίκληση και στην αναγνώριση των σημείων προς τα οποία στοχεύει αυτή η επίκληση, αυτή η ζήτηση ώστε να λειτουργήσει αρμονικά ενεργειακά ένας συντονισμός, μια επαναρρύθμιση στον ορίζοντα των εξελίξεων σε ατομικό, ομαδικό, συλλογικό και παγκόσμιο επίπεδο.*

Η επικλητικότητά μας βέβαια δεν είναι ο μόνος παράγοντας από τον οποίο εξαρτώνται οι εξελίξεις αλλά όταν μιλάμε για επικλητικότητα αναφερόμαστε και στην εσωτερική της όψη. Η ικανότητά μας για αναστοχασμό εξαρτάται πολύ από αυτήν. Είναι η ικανότητά μας να επανιδρύσουμε το πλαίσιο της ζωής μας, τις σχέσεις μας, τις ανθρώπινες σχέσεις σε νέες και σωστές βάσεις – για να το πούμε με όρους και υπαρξιακής ψυχολογίας – για να βαδίσουμε ολοκληρωμένα την κλίμακα αξιών του Μάσλοου ή άλλες κλίμακες ή και διευρύνοντας αυτές στην αντίληψη. Η συστημική θεώρηση αυτού του αξιακού πλαισίου επηρεάζεται πολύ από την εσωτερική μας επικλητικότητα η οποία πρέπει να αντικαταστήσει το θέαμα και τον καταναλωτισμό.

Ευαισθησία και συνεισφορά στην ολότητα

Υπάρχει μια κυριαρχία της προσφοράς και όχι μια κυριαρχία της ζήτησης, παρόλο τον αβυσσαλέο κυκεώνα της επιθυμίας. Η ζήτηση πρέπει να τοποθετηθεί με μια εσωτερική ακεραιότητα, είναι μια ζήτηση για πνευματική και οντολογική ασφάλεια, για ελευθερία, για ομαδικότητα της ζωής και για εξελικτική διακριτικότητα της αντίληψης, έτσι ώστε τα προβλήματα να λυθούν με την εσωτερική αλλαγή των υποκειμένων που θα γίνει και αλλαγή των αντικειμενικών συνθηκών.

Δεν υπάρχουν πια μαζικά ιδεολογικά ρεύματα παρά μόνο ως αναχρονισμοί. Έχει κυριαρχήσει ο ατομικισμός και η ιδιοτέλεια ως αγοραίος πολιτισμός, αποτελεί το alter ego της κυριαρχίας της προσφοράς την οποία δεν την αντιλαμβανόμαστε και η οποία μας καθιστά όμηρους σε μια κατάσταση πολύμορφης και σαγηνευτικής εθελοδουλίας, για να θυμηθούμε τον Ετιέν ντε λα Μποεσί όπου σχολιάζει:

«Ένας λαός σκλαβώνεται μόνος του, κόβει τον ίδιο του το λαιμό όταν, έχοντας επιλέξει ανάμεσα στο να είναι υποτελής και στο να είναι ελεύθερος, εγκαταλείπει τις ελευθερίες και μπαίνει στο ζυγό, συναινώντας στην ίδια του τη δυστυχία, ή μάλλον, προφανώς, καλωσορίζοντάς την…» αλλά πιο κάτω προσθέτει:

«δεν υπάρχει τίποτα που ένα ανθρώπινο ον θα μπορούσε να αγαπήσει περισσότερο από την αποκατάσταση του δικού του φυσικού δικαιώματος, να μεταμορφωθεί ο ίδιος από ένα κτήνος με κυρτή πλάτη σε άνθρωπο»[3]

Πρέπει να αντιτάξουμε αποτελεσματικά και συντονισμένα, την επίκληση, την αναγνώριση και τον εξελικτικό δημιουργικό μας στοχασμό. Διαφορετικά, θα διευρύνεται η απόστασή μας από το ναδίρ της κρίσης και θα γίνεται πολύ πιο καταστροφική η διαδικασία της διαμονής μας σε επικίνδυνες συνθήκες καθώς το ναδίρ θα βαθαίνει.

Πρέπει να φτάσουμε όμως πρώτα στην εσωτερική μας αλήθεια για να μπορέσουμε να εκπέμψουμε και να αντιληφθούμε ορθά την επίκληση, να την λειτουργήσουμε και να αναγνωρίσουμε μέσα μας και έξω μας μια εφελκυστική παρουσία και λειτουργία σε ένα κύκλο διευρυνόμενης ευαισθησίας του εαυτού μας και αποκεντρωτικής συνεισφοράς στην ολότητα.

Αναφορές:

[1] Αισχύλος, Προμηθέας Δεσμώτης, 2010, εκδόσεις Το Ποντίκι, σελ 25

[2] Ρουσσώ Ζαν Ζακ, Οι ονειροπολήσεις του μοναχικού οδοιπόρου, 1990, εκδόσεις Ι.Ζαχαρόπουλος & Σια Ο.Ε, σελ 88

[3] *Ετιέν ντε λα Μποεσί – Πραγματεία στην εθελοδουλεία, εκδόσεις Πανοπτικόν*

19 Μαΐου 2010

Γιάννης Ζήσης, συγγραφέας